

Наталія О. Шишпанова*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Стаття присвячена вивченню факторів, які визначають формування та розвиток людського потенціалу в сільських територіях. Зазначається, що сільські території населяють третину населення країни і виконують ключові соціо-економічні та демографічно-репродуктивні функції. Крім того, вони зберігають культурні, історичні та етнографічні традиції, що є основою генетичного фонду українського народу.

В статті розглянуто процеси формування та використання людського потенціалу на сільських територіях, зосереджуючись на факторах, що впливають на його складові. Визначено дві групи факторів - організаційні та соціальні. Досліджено роль інфраструктури в створенні сприятливих умов для життєдіяльності та підвищення якості життя на селі, її вплив на розвиток місцевої економіки та сталого розвитку.

Окремо висвітлено важливість особистої мотивації та інвестицій у саморозвиток як ключового фактору розвитку людського потенціалу сільських територій. Особиста мотивація визначається як ключовий стимул для ініціативи, розвитку підприємництва та інновацій. Важливість індивідуальної мотивації виокремлюється у контексті створення робочих місць, збільшення доходів громади та підвищення якості життя. Люди з особистою мотивацією також активно беруть участь у навчальних програмах та підвищенні кваліфікації, сприяючи розвитку людського потенціалу.

Обґрунтовано потребу у новому погляді на оптимізацію процесу формування людського потенціалу, а також урахування впливу сучасних технологій та соціокультурних зрушень. Підкреслюється важливість розширених можливостей для оптимізації цього процесу з метою підтримки сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: людський потенціал, сільська місцевість, управління людським потенціалом, сталий розвиток.

Рис. 1. Літ. 11.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-266-83-92

Nataliia O. Shyshpanova

FACTORS INFLUENCING THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL IN RURAL AREAS

The article is devoted to the study of factors that determine the formation and development of human capital in rural areas. It is noted that rural areas inhabit a third of the country's population and perform key socio-economic and demographic-reproductive functions. In addition, they preserve cultural, historical and ethnographic traditions, which are the basis of the genetic fund of the Ukrainian people.

The article examines the processes of formation and use of human potential in rural areas, focusing on the factors affecting its components. Two groups of factors are identified - organizational and social. The role of infrastructure in creating favorable conditions for life and improving the quality of life in the countryside, its impact on the development of the local economy and sustainable development is studied.

The importance of personal motivation and investment in self-development as a key factor in the development of human potential in rural areas is highlighted separately. Personal motivation is defined as a key stimulus for initiative, entrepreneurship development and innovation. The importance of individual motivation is highlighted in the context of creating jobs, increasing community

¹ Mykolayiv National Agrarian University. Ukraine.

income and improving the quality of life. People with personal motivation also actively participate in training programs and professional development, contributing to the development of human potential.

The need for a new look at optimizing the process of human potential formation, as well as taking into account the influence of modern technologies and socio-cultural changes, is substantiated. The importance of expanded opportunities for optimizing this process in order to support the sustainable development of rural areas is emphasized.

Keywords: human potential, rural areas, human potential management, sustainable development.

Peer-reviewed, approved and placed: 15.08.2023.

Постановка проблеми. Сільські території країни завжди відігравали першочергову роль у формуванні та підтримці високого іміджу держави на міжнародній арені, оскільки саме сільські території закладають продовольчу безпеку країни в цілому, яка переходить у національну безпеку. Одночасно тут проживає 1/3 населення країни, тому сільські території виконують важливі соціо-економічні та демографічно-репродуктивні функції. Крім того, село зберігає унікальні культурні, історичні та етнографічні традиції та звичаї українського народу. Фактично, як вказують науковці, це є основою генетичного фонду українського народу. Таким чином, збереження основної продуктивної сили – сільського населення, забезпечення його розширеного відтворення та процвітання, а також формування людського потенціалу в якісному та кількісному аспектах є одними з найважливіших завдань держави. Саме, тому в сучасних умовах глобалізації важливо знайти новий підхід до формування та розвитку людського капіталу. Це обумовлено не лише викликами сучасності, але й новими можливостями, що відкриваються перед нами в світі. Дослідження факторів формування та розвитку людського потенціалу в контексті системних змін у суспільстві спрямоване на максимізацію ефективності організації роботи, сприяючи тим самим сталому розвитку сільських територій. Ураховуючи новий погляд на глобальні тенденції, важливо розглядати розширені можливості для оптимізації цього процесу і врахування впливу сучасних технологій та соціокультурних зрушень на формування людського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми наявності та ефективних механізмів розвитку людського потенціалу, питання трудової міграції, особливо жителів сільських територій розглядали багато вчених. Зокрема, Пивовар П.В. [4, с. 27] наголошує на тому, що людський капітал – це реалізована через виробничу діяльність частина людського потенціалу, яка трансформуючись через робочу силу та трудовий потенціал за умови наявності вроджених здібностей людей, інвестицій у набуття нових навичок і здібностей та мотивації до розвитку населення певних територій.

Автори [1, с. 433] акцентують увагу на об'єктивних та суб'єктивних факторах у формуванні людського капіталу: тип суспільства, демографічна ситуація, рівень розвитку інститутів соціальної інфраструктури, рівень розвитку агропромислового сектора, висока обізнаність при вкладенні ресурсів у освіту, додаткову підготовку, охорону здоров'я, підвищення рівня культури та стійкої позитивної мотивації людини.

Основними стратегічними цілями розвитку сільських територій з метою підвищення їх людського потенціалу, на думку Іванишина В. В. та Бялковської О. А. [2, с. 78] є: покращення демографічної ситуації в сільській місцевості з використанням державних програм підтримки народжуваності, зайнятості та міграційної стабільності сільського населення; підвищення ефективності використання трудових ресурсів, рівня життя та соціального захисту сільських жителів шляхом впровадження інновацій у діючі виробництва та освоєння нових видів діяльності; досягнення щорічного зростання продуктивності праці; збільшення доходів від заробітної плати, грошових коштів та сукупного доходу домогосподарств у сільській місцевості; та розвиток альтернативних видів діяльності, насамперед сільського зеленого туризму, покращення соціального та екологічного розвитку сільської місцевості.

Утеченко Д. М. [3, с. 96-98] розглядає вплив освіти на формування якісної складової людського капіталу в сільській місцевості. Науковцем встановлено, що відносно низький освітній рівень сільського населення України зумовлений не лише обмеженим доступом до загальної середньої та вищої освіти, а й постійними міграційними втратами найбільш активної частини молоді, яка виїжджає до міст для отримання вищої освіти і намагатися там залишитися.

Корженівська Н. [5, с. 250] переконана, що розвиток людського потенціалу сільських територій став заручником укрупнення аграрного бізнесу, скорочення робочих місць, стагнації виробничої, соціальної та логістичної інфраструктури, демографічної кризи та старіння сільського населення. Існуючі державні механізми та програми виявили свою неспроможність, у переважній більшості, подолати наслідки окреслених проблем.

Терещенко Д. А. [6, с. 104] переконує, що значимість підвищення ефективності формування і використання людського капіталу визначає необхідність розробки механізму управління цим процесом, який визначається як сукупність інструментів і способів впливу на людський капітал, що використовують органи державної влади з метою підвищення темпів економічного зростання та інноваційного розвитку.

Не зменшуючи важливість наукових доробок в сфері розвитку людського потенціалу сільських територій подальшого дослідження потребує детальний аналіз факторів, що мають вплив на цей процес.

Мета дослідження. Стаття присвячена вивченню факторів, які визначають формування та розвиток людського потенціалу в сільських територіях.

Основні результати дослідження. Однією із найважливіших функцій держави є створення необхідних базових умов для комфортного та безпечного життя, можливостей для реалізації потенціалу громадян – одна із. Саме якісний розвиток людського капіталу є основою зростання національної економіки та зміцнення конкурентних позицій України у світі [8]. Основними показниками ефективності роботи Уряду України у цьому напрямку є підвищення позицій у індексі людського розвитку, зменшення рівнів смертності та бідності населення.

Варто відмітити, що для досягнення пріоритетної цілі – сталого розвитку людського капіталу в Україні – передбачено низку трансформацій у ключових

соціальних сферах: забезпечення рівного доступу громадян до якісних медичних послуг шляхом створення нової організації системи охорони здоров'я, що базується на засадах медичного страхування, реформування та вдосконалення медичної допомоги; перетворення української освіти на інноваційне середовище, в якому учні й студенти набуватимуть ключових компетентностей, необхідних для успішного життя у сучасному світі, а науковці матимуть усі необхідні можливості та ресурси для своєї роботи; запровадження чесних та справедливих пенсійних виплат, де значний розрив між спеціальними та звичайними пенсіями усунуто, а громадяни, які протягом свого трудового життя сплачували внески, не приховуючи доходів, отримують гідні компенсації; поліпшення ефективності соціальної підтримки населення, що дасть можливість надавати допомогу тим, хто потребує її найбільше, захистити малозабезпечені верстви населення та підтримати їх у процесі соціальної інтеграції; збереження життя та здоров'я громадян, підвищення рівня освіти та ефективна фінансова підтримка науковців, чесні пенсії та соціальний захист.

Вважаємо, що зазначені заходи становлять стратегічний план для забезпечення життєздатності та сталого розвитку людського потенціалу в Україні, що визначає економічний, соціальний та культурний прогрес країни. Адже, як визначено Українським інститутом майбутнього [9] людський капітал формує 70% національного багатства розвинутих країн і тільки 30% національного багатства України. Ще гірше те, що поки розвинуті країни свій людський капітал примножують, Україна його втрачає: демографічні та міграційні втрати, невідповідність освіти та кваліфікації працівників вимогам часу, низькі продуктивність праці та інноваційність економіки ведуть нас до катастрофи.

З моменту військового вторгнення росії в Україну наша держава втратила значну частку свого людського потенціалу. З 24.02.2022 р. внаслідок масштабних агресивних воєнних дій територію нашої держави покинули близько 6 млн біженців. Це люди, які рятувалися від війни в сусідніх країнах (у Польщі, Молдові, Румунії, Угорщині та Словаччині). Частина з них (понад 1,48 млн осіб) поїхала далі, в інші країни Європи, Північної та Латинської Америки, Австралію. Загалом негативний вплив бойових дій зазнало до 70% населення України. Крім того, країну покинули близько 208 тис. осіб, що не є громадянами України – працівники-мігранти та студенти [11]. Основні потоки внутрішньої міграції були спрямовані в напрямку західних областей України, зокрема до Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Хмельницької областей. Сусідня Польща прийняла 2,5 млн українських біженців [10]. Подібною є ситуація і в інших країнах-членах ЄС, а також у США, Канаді, Великій Британії, Австралії, куди змушені були тікати українські громадяни, щоб уберегтися від війни. Приблизно 90% українських біженців – це жінки, діти і люди похилого віку.

Згідно з прогнозами ООН, приблизно 1,5 мільйона українців, що перебувають у Польщі через російську агресію, можуть вирішити залишитися там і не повертатися до України. Це обумовлено рядом факторів, включаючи пам'ять про війну, втрату місць проживання в Україні, втрату рідних або

близьких осіб через воєнні дії, втрату роботи та сталого джерела доходу, економічний спад в Україні та неясні перспективи щодо її швидкого відновлення, можливості отримання підтримки та дотацій у країнах, де вони перебувають, перспективи отримання освіти для своїх дітей, а також можливості подальшого трудового працевлаштування за кордоном та інші обставини.

Людський потенціал сьогодні є основою для зростання спроможності держави як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках і загалом підґрунтям для соціально-економічного поступу суспільства. Людський потенціал сільських територій – це комплексні можливості, ресурси та здатності людей, які проживають у сільських районах, що можуть бути використані для соціального, економічного та культурного розвитку цих територій. Ця концепція охоплює різноманітні аспекти життя та діяльності людей у сільській місцевості.

Розглядаючи процеси формування та використання людського потенціалу багато вчених – економістів виділяють різні фактори, які впливають на його потенційні складові. В своїх дослідженнях Іванишина В. В. та Бялковської О. А. [2] фактори, пов'язані з відтворенням трудового потенціалу розподіляють на дві групи: організаційні та соціальні. Ми підтримуємо думку авторів та вважаємо, що саме соціальні фактори та розвиток інфраструктури мають великий вплив на формування, збереження і розвиток людського потенціалу сільських територій. Адже саме призначенням інфраструктури сільських територій є забезпечення сприятливих загальних умов життєдіяльності населення та підвищення якості життя на селі. Інфраструктура сільських територій виконує важливу роль у створенні сприятливих умов для життєдіяльності та підвищення якості життя на селі. Її призначення розповсюджується на різноманітні аспекти, що охоплюють економічний, соціальний та культурний розвиток сільських громад.

Інфраструктура сільських територій створює умови для розвитку місцевої економіки. Доступність та якість транспортних мереж, енергетичних ресурсів, технічних засобів сприяють розвитку сільського господарства, підприємництва та інших галузей. Інфраструктура робить сільські території більш доступними та зручними для проживання. Забезпечення медичних, освітніх та соціальних послуг допомагає утримувати населення на селі та забезпечує його якісними житловими умовами. Розвинута транспортна інфраструктура робить села більш зв'язаними із містами та іншими регіонами. Це сприяє легшій торгівлі та обміну товарами, робочою силою, а також розвитку туризму. Інфраструктура спрямована на забезпечення сталого та екологічно безпечного розвитку. Впровадження сучасних технологій відходів, збереження природних резервів та раціональне використання ресурсів сприяють збереженню природи. Створення підприємницьких умов через інфраструктуру, таку як бізнес-центри та технопарки, може стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу на селі. Інфраструктура також сприяє збереженню та розвитку культурних та історичних цінностей сільських територій. Створення культурних центрів, музеїв, підтримка народних традицій важливі для формування ідентичності спільнот.

Отже, інфраструктура сільських територій взаємодіє з різними сферами життя, сприяючи комплексному та збалансованому розвитку сільських громад та має вплив на формування людського потенціалу сільських територій.

При формуванні та розвитку людського потенціалу сільських територій важливу роль відіграють економічні чинники, такі як рівень зайнятості та стан ринку праці, підвищення рівня освіти, можливості професійного і кар'єрного зростання, рівень оплати праці, матеріально-технічна база виробництва і ступінь інноваційної активності. Сучасні сільські території стикаються з гострою проблемою зайнятості сільського населення. Для мешканців сіл обмежені не лише можливості в професійно-кваліфікаційній сфері, але й обмежена кількість вакансій за основними класами професій.

Не менш значущим фактором у формуванні та розвитку людського потенціалу сільських територій є трудова міграція, зокрема молоді. За останні часи молодь все частіше обирає ігнорування економіки знань, яка є ключовим напрямком інноваційного розвитку особистості, колективу та держави в цілому. Пріоритетність розвитку людського інтелектуального капіталу стає однією з важливих складових стратегії конкурентоспроможності, побудованої на знаннях. Одним із чинників, що обмежує бажання отримати вищу освіту, є реальність глобалізаційних процесів, які породжують зростаючий попит на трудові ресурси у розвинених країнах. Цей попит не обмежується лише висококваліфікованими спеціалістами, але також охоплює вакансії для некваліфікованих та менше кваліфікованих працівників. Високі зарплати в розвинених країнах дозволяють заощаджувати та планувати бюджет, а також створюють фінансові можливості для отримання вищої освіти.

Умови високого рівня безробіття у багатьох сільських територіях ускладнюють повернення мігрантів, оскільки рідні регіони не можуть забезпечити їм необхідні умови для зайнятості. У той час як використання дешевої робочої сили трудових мігрантів сприяє збереженню конкурентоспроможності роботодавців через зниження трудових витрат, що підсилює попит на трудові ресурси з інших регіонів.

Фактори, що впливають на формування та розвиток людського потенціалу сільських територій, є різноманітними та багатогранними. До ключових факторів можна віднести (рис. 1).

Отже, основні виклики для розвитку людського потенціалу сільських територій полягають у забезпеченні доступу до якісної освіти та охорони здоров'я, розвитку інфраструктури, створенні умов для підприємництва та інновацій, а також у збереженні та підтримці традицій та культурних цінностей. Спрямовані зусилля на розвиток людського потенціалу сприятимуть сталому та гармонійному розвитку сільських територій.

Разом з тим, важливим фактором розвитку людського потенціалу сільських територій є наявність особистої мотивації та вкладення коштів у саморозвиток. Особиста мотивація грає визначальну роль у стимулюванні селян до взяття ініціативи, розвитку сільськогосподарських підприємств, та інноваційних підходів до господарювання. Особиста мотивація може спонукати людей до започаткування власного бізнесу, розвитку сільськогосподарських підприємств чи виробництва нових продуктів. Це веде

до створення робочих місць та збільшення доходів громади. Мотивованість може сприяти активній участі у навчальних програмах та підвищенні кваліфікації, що сприяє розвитку людського капіталу в громаді. Особиста мотивація сприяє формуванню активної та об'єднаної громади. Люди, що вкладають у свій розвиток, також розвивають ініціативи для покращення життя в своїй спільноті. Особиста мотивація може бути спрямована на збереження та розвиток унікальної культурної спадщини, що важливо для формування ідентичності та самосвідомості громади. Особиста мотивація до інновацій та розвитку може робити громаду більш гнучкою та здатною адаптуватися до змін в економічному та соціокультурному середовищі. Люди, що мають особистий інтерес до екології, можуть ініціювати проекти та практики, спрямовані на збереження природних ресурсів.

Економічні умови	Доступність робочих місць, рівень оплати праці та інші економічні чинники мають суттєвий вплив на трудовий потенціал сільських територій.
Освіта і розвиток	Рівень освітньої системи, доступність навчання, а також можливості для неперервного навчання визначають кваліфікаційний рівень населення та його конкурентоспроможність на ринку праці.
Медичне обслуговування та соціальний захист	Якість медичних послуг та рівень соціального захисту визначають загальний стан здоров'я та соціальне благополуччя населення сільських територій.
Інфраструктура	Розвиток транспортної, енергетичної та інформаційної інфраструктури впливає на доступність ресурсів, обмін інформацією та розвиток підприємництва.
Трудова міграція	Переселення населення та його трудова мобільність можуть впливати на кількісний та якісний склад людського потенціалу.
Соціокультурні чинники	Збереження та розвиток культурної ідентичності, традицій визначають соціокультурний контекст, в якому формується людський потенціал.
Екологічні умови	Стан навколишнього середовища та здатність забезпечити екологічно чисті умови проживання також впливають на здоров'я та розвиток населення.

Рис. 1. Фактори впливу на формування та розвиток людського потенціалу сільських територій, авторська розробка

Отже, особиста мотивація в сільських територіях є необхідною для того, щоб забезпечити сталість та відновлення розвитку сільських громад. Це стає

ключовим елементом підтримки економічної, соціальної та культурної життєздатності сільських територій.

Вважаємо, що оптимізація процесу формування людського потенціалу на сільських територіях вимагає нового погляду, оскільки сучасні технології та соціокультурні зрушення значно впливають на розвиток сільських громад. Врахування цих аспектів може сприяти створенню стійких та процвітаючих сільських громад. Ось кілька ключових аспектів, які можуть бути важливими у новому підході:

Цифрові технології для навчання та розвитку: Використання цифрових технологій, таких як онлайн-курси, відеоуроки та мобільні додатки, може полегшити доступ до освіти на сільських територіях. Це особливо важливо для забезпечення навчання протягом усього життя та розвитку нових навичок, які підтримають сільську економіку.

Розвиток підприємництва та інновацій: Сприяння розвитку підприємництва на сільських територіях може забезпечити нові можливості для місцевого населення. Сприяння інноваціям та створення сприятливого середовища для малих і середніх підприємств може привести до росту економіки села.

Сприяння соціокультурній інтеграції: Сприяння розвитку культурних та соціальних ініціатив може створити сприятливу атмосферу для приваблення нового населення та підтримувати місцеву ідентичність. Залучення молоді та розвиток місцевих заходів може сприяти створенню активної та взаємодіючої громади.

Збалансоване використання ресурсів: Використання сучасних технологій у сільському господарстві, таких як сільськогосподарські дрони, автоматизовані системи та вдосконалені методи обробітку, може покращити ефективність та стійкість сільськогосподарського сектору.

Створення інфраструктури для дистанційної роботи: Забезпечення доступу до швидкого інтернету та розвиток інфраструктури для дистанційної роботи може допомогти зберегти талановитих фахівців та сприяти економічному зростанню на сільських територіях.

Залучення молоді та освітні програми: Розробка програм та ініціатив, спрямованих на залучення молоді до життя на сільських територіях, включаючи стажування, освітні проекти та підтримку молодіжних ініціатив, може забезпечити майбутнє для сільських громад.

Ці підходи можуть допомогти не лише оптимізувати формування людського потенціалу сільських територій, а й зробити їх більш стійкими та конкурентоспроможними в умовах сучасного світу.

Висновки. В умовах сучасних глобальних викликів розвиток сільських територій слід розглядати як складне та динамічне явище, від ефективності функціонування яких залежить продовольча безпека та економічна активність населення. Актуальність цих питань посилюється безпрецедентними викликами для України та трансформацією правового поля в умовах воєнного стану. Традиційним видом економічної діяльності на селі України стало сільське господарство, яке навіть в умовах існуючого військового конфлікту забезпечувало роботу, доходи та сільськогосподарську продукцію. Завдяки

розвитку сільських територій з'являються передумови для формування та відновлення людського потенціалу, що сприятиме посиленню економічної активності сільського населення. Таким чином, між людським потенціалом і розвитком сільських територій існує взаємовизначальний зв'язок, що свідчить про схожість факторів, що на них впливають. Можливості та здібності для економічної та соціальної діяльності, а також для особистісного зростання є вирішальними. У селі мають збігатися сприятливі умови для саморозвитку та підприємницької ініціативи та чинники зовнішнього середовища. Такими тригерами можуть бути програми державної підтримки, іноземні інвестиції та економічні механізми [7]. Як правило, вплив держави пов'язаний з регулюванням бізнес-середовища, освітньою діяльністю, коригуванням зовнішньоекономічної політики та цифровими трансформаціями. Що стосується особистого, то це мотивація людей до економічної діяльності та вкладення коштів у саморозвиток. Якщо такої мотивації немає, то сформовані всі передумови для урбанізації. Саме це явище гальмує розвиток бізнесу в сільській місцевості.

1. Sokolova E., Zakharova T. (2019). Factors of Formation and Development of Human Capital in Rural Areas. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 393 The Fifth Technological Order: Prospects for the Development and Modernization of the Russian Agro-Industrial Sector (TFTS 2019). P.432-435.
2. Ivanyshyn V., Bialkovska O. (2020). Problems and prospects of human potential development in rural areas of Ukraine. *University Economic Bulletin*, №46. P.76-82. DOI:10.31470/2306-546X-2020-46-76-82
3. Utechenko D. Education as a factor in the formation of human capital in rural areas. *Ekonommka ta upravlmnnv APK 2((2)159):95-105* DOI:10.33245/2310-9262-2020-159-2-95-105
4. Пивовар П. В. Методичні підходи до оцінки людського капіталу сільських територій. *Агросвіт*. 2022. № 5-6. С. 24–32. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.5-6.24
5. Корженівська Н., Ясінецька І., Беспалий І. Ефективність механізмів розвитку людського потенціалу сільських територій. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2 (25). С. 247-256.
6. Терещенко Д. А. Формування механізмів державного управління розвитком людського капіталу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 4. С. 103–108. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.103
7. Demchenko O, Basiurkina N, Popadynets N, Minenko S & Sokoliuk K. (2023). Factors and Determinants of the Development of Human Capital in Rural Areas in the Conditions of Global Challenges. *ECONOMICS*. DOI: <https://doi.org/10.2478/eoik-2023-0026>
8. Розвиток людського капіталу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diynlist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu>
9. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasno-mu-sviti-yakoyu-maye-but-y-strategiya-ukrayiny/>
10. Корольова Є. Відчинені двері. Як Польща приймає українських біженців. Фокус: сайт. 02.04.2022. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/511170-vsya-informaciya-dlya-ukrainskih-bezhencev-v-polshe-peselzhile-rabota-posobie>
11. Карп'як М.О., Горбова Х.В. Збереження людського потенціалу як основного стратегічного ресурсу розвитку регіонів України в умовах російської агресії. *Регіональна економіка*. 2022, №2. С.57-62. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-6>

1. Sokolova E., Zakharova T. (2019). Factors of Formation and Development of Human Capital in Rural Areas. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 393 The Fifth Technological Order: Prospects for the Development and Modernization of the Russian Agro-Industrial Sector (TFTS 2019). R.432-435.

2. Ivanyshyn V., Bialkovska O. (2020). Problems and prospects of human potential development in rural areas of Ukraine. *University Economic Bulletin*, №46. R.76-82. DOI:10.31470/2306-546X-2020-46-76-82

3. Utechenko D. Education as a factor in the formation of human capital in rural areas. *Ekonomika ta upravlinnna APK* 2((2)159):95–105 DOI:10.33245/2310-9262-2020-159-2-95-105
4. Pyvovar P. V. Metodichni pidkhody do otsinky liudskoho kapitalu silskykh terytorii. *Ahrosvit*. 2022. № 5-6. S. 24–32. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.5-6.24
5. Korzhenivska N., Yasinetska I., Bepalyi I. Efektyvnist mekhanizmiv rozvytku liudskoho potentsialu silskykh terytorii. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*. 2021. Vyp. 2 (25). S. 247–256.
6. Tereshchenko D. A. Formuvannia mekhanizmiv derzhavnogo upravlinnia rozvytkom liudskoho kapitalu. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2020. № 4. S. 103–108. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.103
7. Demchenko O, Basiurkina N, Popadynets N, Minenko S & Sokoliuk K. (2023). Factors and Determinants of the Development of Human Capital in Rural Areas in the Conditions of Global Challenges. *ECONOMICS*. DOI: <https://doi.org/10.2478/eoik-2023-0026>
8. Rozvytok liudskoho kapitalu. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudsko-go-kapitalu>
9. Vazhlyvist rozvytku liudskoho kapitalu u suchasnomu sviti. Yakoiu maie buty stratehiia Ukrainy. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-butystrategiya-ukrayiny/>
10. Korolova Ye. Vidchyneni dveri. Yak Polshcha pryimaie ukrainskykh bizhentsiv. Fokus: sait. 02.04.2022. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/511170-vsya-informaciya-dlya-ukrainskih-bezhencev-v-polshe-peselzhile-rabota-posobie>
11. Karpiak M.O., Horbova Kh.V. Zberezhennia liudskoho potentsialu yak osnovnogo stratehichnoho resursu rozvytku rehioniv Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii. *Rehionalna ekonomika*. 2022, №2. S.57–62. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-6>